

KERTINĖ
PARAŠTĖRytų ir Vidurio Europos
anglų žurnalisto akimis

Anglas žurnalistas Timothy Garton Ash įžvalgiai komentuoja įvykius Rytų-Vidurio Europoje, ypač Lenkijoje ir Čekoslovakijoje, kurias jis dažnai lanko. Vasario 15 d. *The New York Review of Books* išspausdino Ash straipsnį „Eastern Europe: The Year of Truth“. Straipsnio mintys idomos ir vertos dėmesio.

Ash pažymi, kad Gorbačiovas atėjo valdžion, žadėdamas išgelbėti Sovietų imperiją, o dabar jis vadovauja jos iširimui. Maskvos leidimas savo buvusiems „satelitams“ pasirinkti, kaip jie nori save valdyti, buvo aiškiai *sine qua non* tam, kas sekė. Bet vidaus politinių savivaldos procesų esmė ir kryptį negalima suprasti, studijuojant sovietinę politiką. Jų priežastys glūdi kitur, individualių šalių istorijoje, jų santykiuose su jų Rytų Europos kaimynais ir su laisvesne ir turtingesne Europa, kuri yra į vakarus, šiaurę ir į pietus nuo jų.

Jei Ash būtų priverstas duoti kurią nors datą „pradžiai galo“ šios vidinės Rytų Europos istorijos, tai jis siūlytų 1979 metų birželį. Tai buvo popiežiaus Jono Pauliaus II pirmoji didžioji kelionė Lenkijon. Čia pirmą kartą pasaulis pamatė milžinišką (bet taikią ir disciplinuotą) visuomeninės vienybės manifestaciją, švelnią minią prieš partijos valstybę. Tokios ramios minios buvo pagrindinis ženklas ir vidaus kaitos katalizatorius 1989 metais kiekvienam krašte, išskyrus Rumuniją (ir net čia ne minios ėmėsi smurto). Popiežiaus vizitą sekė po metų Solidarność gimimas. Be šio vizito Ash abejoja, kad Solidarność būtų iš viso buvęs.

Solidarność pavyzdys buvo kertinis. Jis buvo pionierius naujai politikos rūšiui Rytų Europoje (ir ne vien ten, pažymi Ash). Tai savęs susiorganizavimo politika, kuri taikoma pergventi perėjimą iš komunizmo. 1980-81 metų aktoriai, formos, klausimai Lenkijoje buvo iš pagrindų skirtingi nuo bet ko, 1979 metų Rytų Europoje tarp 1949 ir 1979 metų. Daugeliu atžvilgių jie išpranašavo tai, kas buvo matoma visoje Rytų Europoje 1989 metais.

1989 metų revoliucija irgi išsiveržė iš švenčių, kurios buvo skirtos švęsti „keturiasdešimt metų taikos ir stabilumo Europoje“. Jaltos Europoje, taip kaip ir Viennos Europoje praėjusiame

šimtmečiu, klausimas visuomet buvo: taika ir stabilumas kam? Nuo Vengrijos revoliucijos sutruškinimo 1956 metais sovietų vadai galėjo būti tikri, kad Vakarai kariškai neįsivels sudrumsti šią „taiką“ — atsargiai palaikoma kontrrevoliuciniais pagrindais.

Taip kaip 1848 metais, šioji 1989 metų revoliucija gali būti pavadinta „inteligentų revoliucija“. Masės gatvėse visose Rytų Europos valstybėse nuvertė senuosius valdovus. Revoliucijos politika nebuvo vykdoma darbininkų ar valstiečių; ji buvo vykdoma intelektualų: dramaturgo Vaclav Havel, viduramžių tyrinėtojo Bronislaw Geremek, katalikų laikraščio redaktoriaus Tadeusz Mazowiecki, dailininkės Baerbel Bohley Berlyne, filosofų Janos Kis ir Gaspar Miklos Tamas Budapešte, inžinerijos profesorius Petre Roman ir poeto Mircea Diniescu Bukarešte. Minia Prahos Wenceslas aikštėje šaukė: „Tegyvuoja studentai! Tegyvuoja aktoriai!“ Parlamentų kandidatai tikrai panašūs į Frankfurto seimo ar Slavų kongreso Prahoje 1848 metais: *Hundert zwanzig Professoren*...

Lengva pamiršti, kad iki užvakar beveik visi Rytų Vokietijoje ir Čekoslovakijoje gyveno dvigubą gyvenimą, sistematingai sakdami vieną viešai ir kitą privačiai. Kad galėtume suprasti, ką reiškė paprastiems žmonėms stovėti tose beribėse miniose miestų aikštėse Vidurio Europoje ir šaukti jų pačių spontaniškus šūkius, turime mėginti įsivaizduoti, kaip jaučiasi gyventi dvigubą gyvenimą kasdien, užmokant viešosios hipokrizės kainą. Kai jie stovėjo ir šaukė kartu, šie paprasti vyrai ir moterys ne tik gydė padaliną visuomenę — jie taip pat gydė skilimą savyje.

Metų motto — ir ne tik Čekoslovakijoje — buvo *Pravda Vitezi*, senasis husitų šūkis, kurį perėmė Masaryk: *Tiesa laimės*. Kodėl šis žodžių revoliucija nebuvo ginklu numalšinta? Yra trys priežastys, kurios gali būti pristatomos etikėmis „Gorbačiovo“, „Helsinkio“, „de Tocqueville“. Naujoji sovietų politikos linija, kurią Gerasimov pavadino Sinatros doktrina: „Daryk savaip“, buvo, savaime suprantama, reikalinga. Vietiniai valdovai sužino-

(Nukelta į 4 psl.)

Aukštojo mokslo ateitis Lietuvoje

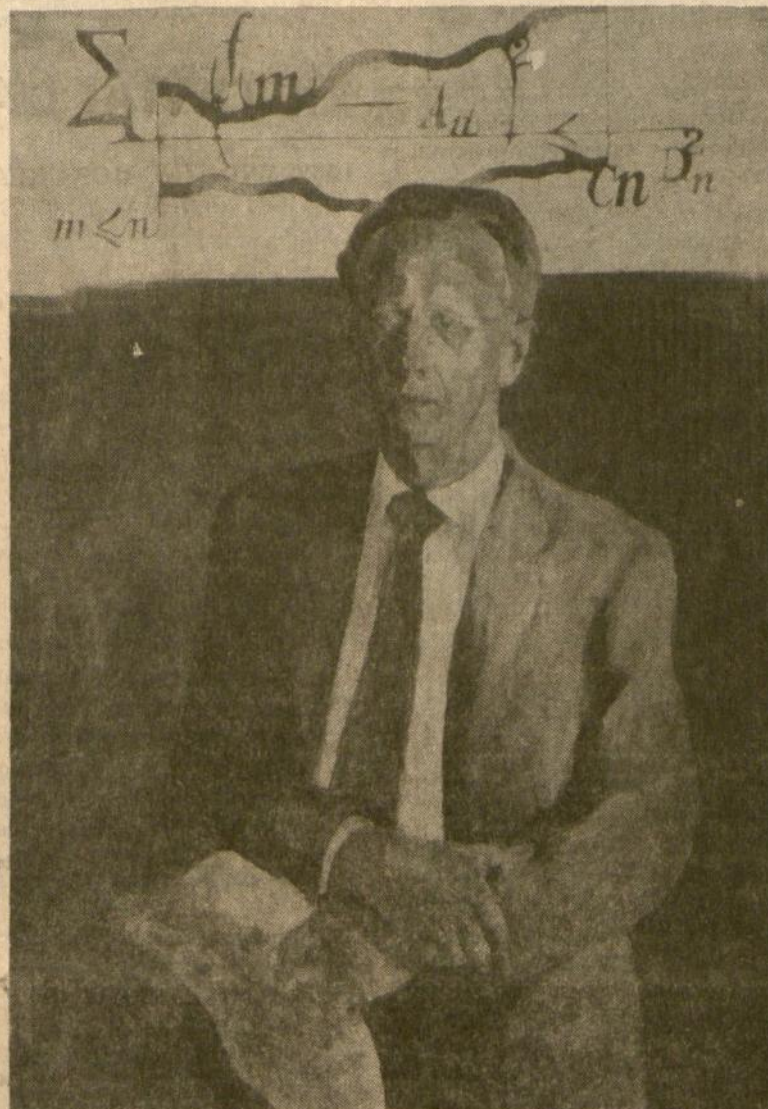
JONAS KUBILIUS
Vilniaus universiteto
rektorius

Lietuva turi ilgą ir garbingą aukštojo mokslo istoriją. 1570 metais buvo įsteigta kolegija, kuri po devynerių metų buvo perorganizuota į universitetą. Tapes žymiu Europos mokslo centru, Universitetas buvo ir aktyvus pažangos ir demokratinės idėjų sklaidėjas, lietuvių tautinio sąmoningumo žadintojas. Tai buvo pagrindas reikšmingam Rusijos imperatoriui Nikolajui I universitetą uždaryti. Tauta, 1918 metais atkūrusi savo valstybingumą, suvokė aukštojo mokslo svarbą, ir jau 1920 metų pradžioje įkūrė aukštojo mokslo židinį — Aukštuosius kursus, kurie netrukus buvo paversti universitetu. Aukštųjų mokyklų tinklas plėtėsi, studentų gausėjo. Ypač spartėjo specialistų rengimas Lietuvos aukštosiose mokyklose per kelis pastaruosius dešimtmečius.

Tačiau šią sparčią aukštojo mokslo plėtotę lydėjo ir daug blogų reiškinių. Stalinizmo ir stagnacijos laiko tendencijos ir sistemingas intelektualinės veiklos bei mąstymo žmogaus menkinimas ir net niekinimas neskaito jaunimo eiti mokslo keliu. Studijos neretai virsdavo nekūrybišku, mechaniniu dogminių žinių kaupimu. Parengtųjų specialistų kvalifikacija dažniausiai buvo pakankama tik užduotims vykdyti, net be deramos žmogiškos atsakomybės. Tarp specialistų mažėjo žmonių, galinčių generuoti idėjas, nes jų rengimas buvo sunivelijuotas, lygiuojantis į vidutinybes. Į studentą dažnai buvo žiūrima kaip į pasyvų subjektą, kuriam reikia suteikti standartinio žmogaus, atitinkančio biurokratinio valdymo interesus, formą. Plito masinis uniformizmas ir dvasinė unifikacija.

Didžiausias aukštosios mokyklos — o kartu, žinoma, ir visos mūsų švietimo sistemos — praradimas per pastaruosius dešimtmečius — tai nacionalinės, tautinės mokyklos pamatų sugriovimas. Tuo nenoriu pasakyti, jog nieko nedarėme ir nieko neišsaugojome. Viskas sprūdo iš rankų, tačiau ne viskas išsprūdo. Kitaip, kuo būtų galima paaiškinti tą galingą ryžtą, su kuriuo tauta pakilo į laisvą gyvenimą. Vadinas, išsaugojome tą rezistencijos dvasią, kuri vedė lietuvių į praėjusio šimtmečio

* Paskaita, skaityta Association for the Advancement of Baltic Studies (AABS) konferencijoje, vykusioje šių metų birželio 19-26 dienomis Seattle, Washington.

Algimantas Švėgžda

Jono Kubiliaus portretas, 1973
Kartonas, aliejus, tempera, 108 x 80

J. Kubilius

sukilimus, skatino knygnešius kovoti už savąjį žodį, Nepriklausomybės kovų savanorius ir pokario partizanų su menku ginklu stoti prieš žymiai galingesnę ir gausesnę priešą. Iš mūsų mokyklų išėjo tie žmonės, kurie kėlė tautą naujam žygiui. O ir visa tauta tik laukė patogaus momento pasakyti pasauliui, kad ji nori nusimesti okupanto našta, dangstomą melais ir demagogija, kuria pasaulį mėgina klaidinti naujieji Rusijos carai.

Ką reikia pertvarkyti Lietuvos aukštajame moksle? Pradžioje apžvelkime esamą padėtį. Lietuvoje 1987 metais gyveno 3 milijonai 641 tūkstantis gyventojų. Iš jų 67% miestuose, Pramonės ir žemės ūkio išsivystymo lygį ir gyvenimo būdą Lietuva artima kitoms Rytų Europos valstybėms.

Lietuvoje yra 13 aukštųjų mokyklų (Vilniaus universitetas, Kauno politechnikos institutas, Vilniaus ir Šiaulių pedagoginiai institutai, Vilniaus inžinerinis statybos institutas, Kauno medicinos institutas, Dailės akademija, Lietuvos konservatorija, Lietuvos žemės ūkio akademija, Lietuvos veterinarijos akademija, Kūno kultūros institutas ir dar dvi — prie aukštųjų priskiriamos Vilniaus aukštoji partinė mokykla ir Karinė mokykla) bei įvairių respublikos ir kitų respublikų aukštųjų mokyklų filialai Vilniuje, Kaune, Šiauliuose, Klaipėdoje, Panevėžyje. Prieš metus pradėjo veikti Kaune antrasis Lietuvos universitetas. Apie jį dar sunku kalbėti, nes praktiškai tėra tik darbo pradžia.

studentai, Lenkijoje — 1,221, Vokietijos Federalinėje Respublikoje — 2,592.

Kasmet aukštąsias mokyklas baigia apie devyni tūkstančiai absolventų. Iš jų trečdalis — inžinieriai, apie puse tūkstančio pedagogai, 1,600 ekonomistų, penki šimtai gydytojų, pora šimtų agronomų. Lietuvoje dirba 230 tūkstančių darbuotojų su aukštuoju išsilavinimu, t.y. kas aštuntas dirbantis turi aukštojo mokslo diplomą. Palyginimui pateiksiu duomenis apie baigiančiųjų aukštąsias mokyklas pasiskirstymą specialybėmis JAV, Vokietijos Federalinėje Respublikoje, Lenkijoje ir TSRS.

JAV — ketvirtadalis inžinieriai, ketvirtadalis verslo ir valdymo specialistai, šeštadalis pedagogai.

VFR — 28% inžinierių, gamtos mokslų specialistų, penktadalis — ekonomistai ir teisininkai, 13% gydytojų, 26% — humanitarinių mokslų atstovai, 3% — žemės ūkio specialistai.

Lenkijoje — 25% inžinierių, 19% ekonomistų ir teisininkų, 16% pedagogų.

TSRS — 40% inžinierių, 30% pedagogų, 10% žemės ūkio specialistų, 8% ekonomistų, 7% gydytojų.

Kaip matome, tiek Lietuvoje, tiek TSRS daugiausia ruošiami inžinierių, pedagogų, ekonomistų, tačiau ne paslaptis, kad nė vienoje nors kiek išsivysčiusioje šalyje nėra taip atsilikusios technologijos. Švietimo sistemoje viena reforma sekėdavo kita, bet nė viena nebuvo įgyvendinama ir neduodavo norimų rezultatų. Apie padėtį ekonomikoje nebėra ką ir bekalbėti.

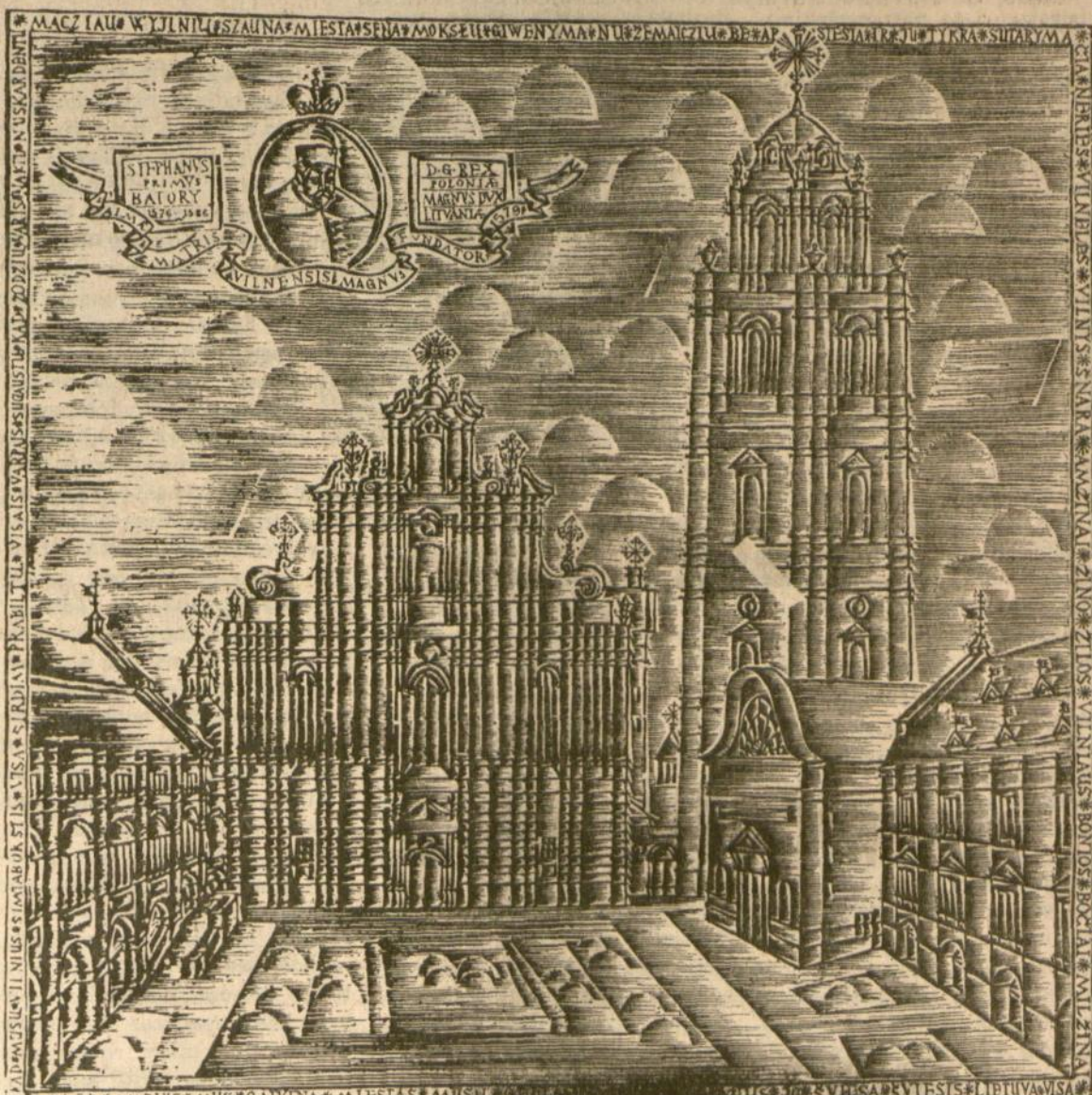
Pažiūrėkime, kaip buvo finansuojamas švietimas. Štai 1985 metais TSRS švietimui skyrė 2.7%, JAV — 6.7%, Japonija —

5.1%, VFR — 4.5% bendro nacionalinio produkto. Vienam studentui VFR skiriama 3.4 karto, Japonijoje — 4.7 karto, JAV — 5.4 karto daugiau lėšų nei TSRS įvairios įrangos ir aparatūros TSRS vienam studentui tenka už 2,400 rublių. Tokiose parodomosiose aukštosiose mokyklose, kaip Maskvos universitetas, Baumano techniškas universitetas, vienam studentui tenka įrangos už 10-12 tūkstančių rublių, tuo tarpu išsivysčiusiose šalyse šis rodiklis siekia net 80 tūkstančių dolerių. Lietuvoje šis rodiklis yra apie 3.5 tūkstančių rublių vienam studentui.

Ne geresnė padėtis susiklostė ir aprūpinant mokomaisiais pastatais. Štai TSRS vienam studentui 1988 metais teko 11.7 m² mokymo patalpų plotas. Lietuvoje šis rodiklis — 13.2 m², tuo tarpu pagal TSRS numatytus labai kuklius normatyvus reikėtų 21 m². Kapitalinės investicijos švietimo sistemos objektų statybai kiekvieno penkmečio planuose vis mažėjo. Brangstant statyboms, tie rodikliai buvo dar mažesni. Kadangi planai nebuvo vykdomi, daugelio švietimo sistemos objektų, ypač aukštųjų mokyklų, statyba vis mėnėjo.

Per išėjusius dešimtmečius Sąjunga klostėsi tokia specialistų rengimo sistema, kad, atrodytų, dažnai viskas buvo daroma tam, kad išmokytume ne tikrai aukštos kvalifikacijos darbuotoją, bet šiek tiek mokslo paragavusį tarynautą, kuris sugeba priimti ir įvykdyti komandą. Pats negalvodamas ir nieko neklausinėdamas. Kitaip ir būti negalėjo — monopolistinės žinybos, ministerijos paiso tik savo interesus, ir joms nereikalingi savo galva mąstantys. Joms reikalingi įrankiai. To-

(Nukelta į 2 psl.)

Rimantas Gibavičius

Vilniaus universiteto pagrindinio korpuso ir šv. Jono bažnyčios fasadas. Iš ciklo „Vilnius“, 1967. Medžio raizginys, 50 x 50 cm

Šiame numeryje:

Timothy Garton Ash apie Europą • Vilniaus universiteto rektorius apie aukštąjį mokslą Lietuvoje • LKMA grįžta į Lietuvą • Vitalijos Bogutaitės eilėraščių ciklas • Laiškas iš Klaipėdos • Algimanto Kezio „Dvigubos ekspozicijos“

Aukštojo mokslo ateitis Lietuvoje

(Atkelta iš 1 psl.)

kia „aukštos kvalifikacijos specialistų“ rengimo sistema pradėjo klostytis dar pirmaisiais porevo-liuciniais metais. Tada labai trūko „inteligentijos“. Ir pradėti mokyti itin siauros specializacijos, tik tam tikrą labai apibrėžtą sritį išmanantys žmonės. Tai nelyg amatininkai, fachmanai. O kadangi žinybų, ministerijų darbo efektyvumas matuojamas ir tuo, kiek toje srityje dirba žmonių su aukštuoju išsilavinimu, tai į aukštąsias mokyklas pradėjo plaukti užsakymai ir nurodymai — tiek ir tiek, to ir to. Nesvarbu, ar tie specialistai iš tikrųjų reikalingi, nesvarbu, ar jie turės darbo, svarbu tik viena — kuo daugiau. Svarbu tik, kokių balsu čilubės „paukščiukas“ atskaitoje. Specialybės susmulkintos į specializacijas, specializacijos į profilius, viskas suplanuota, surašyta į atitinkamas grafas, kasmet pro aukštosios mokyklos duris išplūsta tūkstančiai, dešimtys tūkstančių absolventų, o liaudies ūkis kaip merdėjo, taip tebemerdi, socialinių problemų ne mažėja, bet vis daugiau kaupiasi, iš amoralios moralės dygsta ir keroja pseudokultūros piktžolės. Įdomu štai kas: kuo daugiau kurios nors srities specialistų mes parengiame, tuo toji sritis labiau atsilieka nuo pasaulinio lygio. Kaip minėjau, nė vienoje šalyje nėra tiek inžinierių, kiek mūsiškėje, bet tuo pačiu nė vienoje šalyje — turiu omenyje bent kiek išsivysčiusias — taip neatsilikusios technologijos, nedirbama tokiais primityviais metodais.

Tačiau svarbu ne tik *kiek* ir *kokių* specialistų rengti, bet ir *kaip* juos rengti. Mokyimo turinys turėtų būti kiekvienos aukštosios mokyklos kompetencijos dalykas. Universalumo ir specializacijos santykis — irgi. Aišku tik viena — aukštoji mokykla ilgiau nebegali būti technikumų, mokančių amatą. Mūsų absolventai privalo būti pakankamai platų akiratį turį inteligentiai, integrintai išsivysčiusiems. Specializacijos neišvengsime, tačiau specializacija nereiškia trumparegiškumo. Juo labiau, kad gyvenime viskas susiję, ir ką nors sprendžiant, būtina atsižvelgti į daugybę faktorių. Ekologija, socialinė infrastruktūra, tautiniai santykiai ir nesibaigiančios diskusijos dėl kalbos. — viskas susiję, viskas susiraižo į tą patį neišpajiniojamą kamuolį. Neišpajinijama? O gal tik mes nesugebame jo išpajinoti? Gal mes paprasčiausiai nesusikalbam? Betgi kaip mums susikalbėti, jeigu kiekvienas išmanantis tik siaurą savo specialybės rėželį? Ekologas laukęs ietis, gindamas gamtą, savimi pasitikintis ekonomistas įrodinės, kokį didžiulį ekonominį efektą duos toks palyginti menkas gamtos nuniokojimas, o kokio nors kaimo moterėlė, įbauginta kalbų apie „atomus“, visur lekiojančius ir visa žudančius, krausius daiktus ir bėgs ieškoti švaresnio oro į Vilnių arba Kauną — pas vaikus. Už ką jai tokia bausmė? Už tai, kad mūsų itin „kvalifikuoti“ specialistai nebegirdi vieni kitų? Už tai, kad tokia „specializacija“ valdymo sferoje išsigimsta į žinybiškumą, kai imama tarnauti nebe žmogui, o kėdei?

Standartizacija — tai ne tik individualybių niveliavimas iki bendrojo lygio. Tai ir nuolatinis bendrojo lygio smukdymas. Tuo tarpu pasaulyje dabar įsigali kaip tik visiškai priešingos tendencijos. ~~***~~ prieš kelis šimtmečius didžiausius atradimus ar išradimus galėjo padaryti vienas žmogus. Dabar mokslo lygis nebe tas, ir paprastai reikšmingiausius darbus nuveikia mokslininkų kolektyvai. Tačiau ir tuose kolektyvuose išsiskiria asmenybės, savotiški „idėjų generato-

Vilniaus universiteto rektorius profesorius Jonas Kubilius, Vytautas Kamantas PLB Lituanistikos katedros fondo pirmininkas, ir Donald N. Langenberg, University of Illinois at Chicago kancleris.

Kazio Ambrozaičio nuotrauka

riai“. Jie lyderiai, kiti — jų bendraminčiai, pagalbininkai. Visose šalyse dabar susirūpinta ieškoti štai tokių žmonių — talentų, žmonių, kurie gabesni už kitus, žmonių, kurių mintis gali suteikti impulsą kokybiškai naujam raidos šuoliui. Jeigu norime bent pradėti vyti šiuolaikinį mokslo raidos lygį, turėtume atsižvelgti į šią patirtį, ją perimti ir pritaikyti savo sąlygoms. Vidutinybės daugių daugiausia gali re-produkuoti ir multiplikuoti tai, kas jau sukurta. Sintezuoti šiandienos pasiekimus, numatyti rytdienos perspektyvą ir pradėti ją realizuoti pajėgūs tik originalūs, savitu, netradiciniu mąstymu pasižymintys protai.

Šiuolaikiniai kadrai gali būti paruošiami tik ten, kur dirbamas intensyvus mokslinis darbas. Tai — būtina sąlyga, tačiau Tarybų Sąjungoje taip jau susiklostė, kad palyginti nedideli materialiniai resursai, skiriami mokslui, yra išbarstyti po įvairias žinybas. Aukštosiose mokyklose dirba beveik pusė visų mokslo darbuotojų. Moksliniams tyrimams jie gauna maždaug vieną dvyliktąją dalį tų resursų. Mokslių akademijų sistema, būdama keleriopai mažesnė už aukštųjų mokyklų sistemą, gauna maždaug tiek pat lėšų. Šakinis gi mokslas, kurio darbuotojų skaičius maždaug prilygsta aukštųjų mokyklų darbuotojų skaičiui, tačiau nepalyginamai menkesnės kvalifikacijos, gauna maždaug 5/6. Todėl vis plačiau kalbama apie tai, kad mažose respublikose Mokslių akademijų įkūrimas buvo klaida. Jos atitraukė mokslą nuo kadrų ruošimo. Nepaisant gerų norų, įvairiausių nutarimų, vienos ir kitos sistemos integracijos nepasiektą. Per daug stipriai veikia žinybiniai barjerai.

Stipriojo centro globos bent kultūros srityje jau atsikratėme. Atėjo laikas atsikratyti ir vietinių funkcionierių kišimosi į aukštosios mokyklos reikalus. Mes seniai ištroškę patys tvarkytis, patys spręsti aukštosios mokyklos problemas. Juk geriau už bet kurį garbingos įstaigos dėdę žinome ir ko mokyti ir kaip mokyti, o jei ko nežinome — sužinome iš savo kolegų. Mums būtina autonomija. Tai turi užtikrinti aukštosios mokyklos statusas bei atitinkami įstatymai, reguliuoją aukštosios mokyklos veiklą. Lietuvoje jau patvirtintas Vilniaus universiteto statusas. Jo pavyzdžiu baigiami ruošti ir kitų aukštųjų mo-

kyklų statutai. Tačiau reikalingos ir garantijos, kad tas statusas veiktų. „Popierinis“ statusas nieko nepakeis. Kadangi šiuo dokumentu aukštoji mokykla skelbiama esanti savarankiška, galima numatyti, kad ne visi palankiai sutiks šį mūsų žingsnį. Be to, aukštųjų mokyklų pagrindinis finansavimo šaltinis ir toliau liks Respublikos biudžetas. Tai savaime suprantama — juk mes dirbame visos Respublikos labui ir ši piniginė parama nėra jokia išimald. Bet globoti, nereiškia kištis į mūsų vidaus reikalus. Tačiau stalinizmo sukurtos sistemos dar gajos ir Lietuvoje. Mums teks dar ilgai kovoti prieš mėginimus mums įsakinėti ir už mus spręsti mūsų reikalus. Todėl mums svarbu būti savarankiškiems, bet nesusiskaidžiusiems. Antra vertus, aukštoji mokykla turi būti valdoma demokratiškai. Ji negali būti nei priešmindauginė Lietuva, susiskaidžiusi į daugybę atskirų kunigaikštysčių, nei anarchiška šlektų valstybė, o normali šiuolaikinė demokratiška respublika.

Lietuvoje susiklostė ne visai racionalus aukštųjų mokyklų tinklas. Pagrindinės mokyklos yra Vilniuje ir Kaune. Kaunas, nors būdamas istoriškai mažesnis už Vilnių, pagal ~~už~~ skambėjo fanfaro studentų skaičių gerokai lenkia Vilnių. Šiauliai turi pedagoginį institutą, o Klaipėda ir Panevėžys — tik kitų aukštųjų mokyklų filialus. Esama ir nereikalingo paralelizmo. Štai Vilniuje — Universitetas ir Pedagoginis institutas. Pastaruoju metu kelių miestų visuomenė kelia klausimą kiekviename iš jų įkurti po universitetą. Tačiau tai reikia gerai pasverti. Universitetas — ne vidurinė mokykla, kuri turi būti kiekvienoje stambesnėje gyvenvietėje. Respublika yra nedidelė, atstumai tarp miestų nėra dideli. Respublikos ekonomika, net ir pasiekus realiąją Nepriklausomybę, dar ilgą laiką bus sunkioje būklėje. Išsklaidė intelektualinį ir materialinį potencialą, po visą Lietuvą pribarstė aukštųjų mokyklų, kurių statusas bus paremtas tik iškaba, mes nieko gero nepasieksime. Diplomų jau ir taip esame daug prispausdinę. Jei prie esamų dvylikos ubagų pasodinsime dar keletą, tai nuo to jų terbose daugiau duonos kriaukšlių neatsiras. Jau pačiu artimiausiu laiku reikia panaikinti įvairių TSRS aukštųjų mokyklų filialus, kurie ruošia silpnus kadrus ir toliau tebe-

rusina Lietuvos gyventojus.

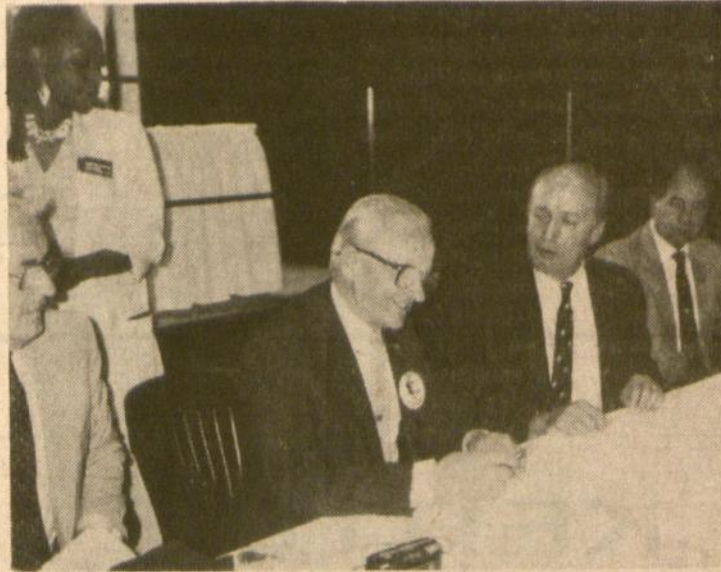
Aukštosios mokyklos pertvarka — ne tik valdymo, organizacinės struktūros, mokyimo proceso reformos, bet ir paties požiūrio į išsilavinimą bei intelektą pasikeitimas. Mums reikia asmenybių, kurie sugebėtų derinti ryžtą ir blaivų protą; žmoniškumą ir reiklumą, principingumą ir toleranciją. Karštingiškai ir vaikėžiškai šokėnuodami, mes nieko daugiau nepadarysime, tik aukštyn kojom apversim griuvėsius, ant kurių jau dabar sėdime. Bet tai ir tebus griuvėsiai, tai kas, kad virš jų plaukstysis atsikovota trispalvė. Tas pats pasakytina ir apie aukštąsias mokyklas. Tik probėgšmais ir toli gražu ne visas problemas aš čia išvardinau. Bet ir to, manau, pakanka, kad įsitikintume — kelias į tautinės aukštosios mokyklos koncepcijos realizavimą mums bus kasdieninio darbo golgota.

Būtent šitai ir norėčiau pabrėžti: tautiškumas — tai ne garsios deklaracijos bei pareiškimai, ne simboliai ar emblemos, bet darbas. Lengva ir paprasta mesti šūkį, nepalyginti sunkiau idėją paversti gyvenimu. Kaip anais laikais „socializmas“ ar „proletarinis internacionalizmas“, taip dabar tautiškumas ne vienam demagogui tampa patogiu „arkliuku“, kuriuo siekiama prasi-veržti į priekį ir atsistėti į minkestą valdininko kėdę. Ką reiškia toji „tautinė aukštoji

Universiteto rektorius profesorius Jonas Kubilius, sėdi — Vytautas Kamantas, advokatas Saulius Kuprys. Viršuje, kairėje — dr. Antanas Razma, JAV LB Krašto valdybos pirmininkas, už jo stovi Vera Schack, Slavų ir baltų kalbų bei literatūrų departamento administratyvinė asistentė, profesorius Jonas Kubilius, UIC kancleris Donald N. Langenberg, Vytautas Kamantas. Apačioje, kairėje: profesorius Jonas Kubilius pasirašo Vilniaus universiteto ir University of Illinois at Chicago bendravimo sutartį; toliau — Donald N. Langenberg, Vytautas Kamantas, Saulius Kuprys.

mokykla”? Taip, tai ir viso mokyimo turinio, ir viso akademinio gyvenimo orientavimas į tautos istoriją bei kultūrą, intelektualinį bei dvasinį paveldą, papročius bei tradicijas. Bet sykiu tautiškumas — ir spe-

cialistų rengimas, atsižvelgiant pirmiausia į Lietuvos poreikius, kiekvieno ir visų kartu parei-gingumas ir atsakomybė, uolus, iš šalies dažnai ne nepastebimas ir neįvertinamas darbas... Tautiškumas — tai mūsų mokslo bei

kultūros tapsmas bendradarbiškai reikšminga intelekto bei dvasingumo lytimi. Tuo pačiu — tai tvirtiausias valstybingumo pamatas. Kloti šį pamatą — pagrindinis aukštosios mokyklos uždavinys.

Lietuvių katalikų mokslo akademijai grįžtant į Lietuvą

Lietuvių katalikų mokslo akademijos pirmininkas kun. dr. Antanas Liuima, S.J. 1989 metų pabaigos LKMA žiniaraštyje rašo LKMA atkūrimo Lietuvoje klausimu ir svarsto 1991 metų Akademijos suvažiavimo Vilniuje galimybes. Jau pirmojo savo apsilankymo Lietuvoje metu, Sąjūdžiui jį pakvietus dalyvauti Lietuvos Nepriklausomybės šventėje 1989 m. vasario 16 d., kun. Liuima, kun. Vaclovui Aliuliui suorganizavus, pateikė trumpą pranešimą apie Akademiją ir jos veiklą Lietuvos mokslų akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės instituto nariams, dalyvaujant apie 30 jo narių. Sulaukta gyvo susidomėjimo ir didelio pritarimo LKMA suvažiavimo Lietuvoje reikalui.

Lietuvos filosofijos draugijos Religijos filosofijos sekcija

pakvietė LKMA pirmininką kun. Antaną Liuimą dalyvauti 1989 m. lapkričio 11-19 d. įvykusioje Religijos filosofijos ir bažnytinės muzikos studijų savaitėje. Kadangi programoje buvo numatyta svarstyti galimybę atkurti Vilniuje Lietuvių katalikų mokslo akademiją, pirmininkas specialiai dėl to nuvyko į Lietuvą dalyvauti toje studijų savaitėje ir pateikė išsamų pranešimą apie LKMA veiklą, jos tikslą ir siekius. Pritarimas buvo didelis, ir norėta tuojau išrinkti LKMA Vilniaus židinio valdybą. Kadangi studijų savaitėje beveik išimtinai buvo tik Sinoikijos („Sugyvenimo“) dalyviai, filosofai ir muzikai, nutarta LKMA židinio valdybos rinkimus nukelti į Ateitininkų kongresą, vykusį už kelių dienų, kad taip susidarytų platesnė bazė: Sinoikijos ir Ateitininkų

kongreso dalyviai, susidomėję LKMA, bendrai išrinktą Akademijos Vilniaus židinio valdybą. Vatikano radijas minėjo, jog jau iš pradžių židiniui priklausyti norėtų 40 žmonių. Jau šių metų vasario 17 dieną Vilniuje

įvyko Lietuvių katalikų mokslo akademijos pirmoji konferencija. Ją pasveikino Vilniaus universiteto rektorius profesorius Jonas Kubilius. (Jo sveikinimo žodis toliau spausdinamas atskirai.)

Jono Kubiliaus sveikinimo žodis LKMA konferencijai Vilniuje

Ekscelencijos, Gerbiamosios ir Gerbiamieji!

Įtampa tarp Didžiosios Būties Paslapties ir žmogiškosios pastangos įprasinti savąjį buvimą šiame pasaulyje — bene pagrindinis visos kultūros šaltinis. Dievas — kaip tikėjimas, Dievas — kaip abejonė, Dievas — kaip tasai, prieš kurį žmogus pakelia maištą. Tačiau net ir pastaruoju atveju Dievas egzistuoja kaip neįmanoma paneigti Realybė. Jau ne kartą pasaulio džiūgaujantių legionierių, kurie

tinai įveikę, anot jų, absurdiškiausią žmonijos iliuziją. Bet vos tik nutildavo tie triumfo maršai, visi jie patys nepajusdavo, kaip, meldsami atleidimo, suklupdavo po kojomis To, kurį ką tik sakėsi peryrę ietimi.

Regis, esame liudininkai šios, dar kartą prieš mūsų akis pasikartojusios, istorinės dramos. Kas be ko, nėra tokio saiko, dar kartą prieš mūsų akis pasitai, ko netekome...

Vis dėlto, viltis, jog dar visiškai neišseko mūsų gyvastingoji dvasia, teikia pasitikėjimo savimi bei leidžia šviesesnėmis akimis žvelgti į ateitį. Prie pirmąsias savo egzistencijos pamatų grįžtam. Grįžta ir universitetas. Jo per prievartą užslėpti skliautai šiandien tarytum vėl atsigaubia ir visi mes su nekantrumu laukiame, kol atgimstanti mūsų dvasia nusipelnys dieviškosios palaimos. Todėl itin džiugu šiuose senuose mūsų Alma Mater rūmuose sveikinti visus Jus, čia susirinkusius, ir tuos, kurie mus ištikusių didžiausių negandų metuose svetur tęsė Nepriklausomoje Lietuvoje pradėtus darbus, ir tuos, kurie per didžiausius vargus ir kančias kaip akies vyzdį saugojo vos beruseną tiesos bei meilės kibirkštį, ir tuos, kurie dar tik ateina ir ruošiasi visu savo gyvenimu prisidėti prie šios didžiosios statybos mūsų dvasios rūmų — Dievo namų kiekvieno iš mūsų sieloje. Tikiuosi, kad atsi-kurianti, o tikriau po pusės šimto metų Lietuvoje savo darbą pratęsianti Lietuvių katalikų mokslo akademija bus nelyginant toji arka, po kuria nuolat skambės, poetiškai tarant, dangiškųjų sferų muzika. Tegul tai būna meilės, tiesos, gėrio ir grožio muzika. Dievog kopiančios sielos muzika. Sėkmingo ir vaisingo darbo Jums, gerbiama konferencijos dalyviai!

Vilniaus universiteto bokštai

Mečislovo Sakalausko nuotrauka

Vitalija Bogutaitė

APMASTYMAI ARBA POKALBIS SU SAVIM

... I offer each of them an amnesty,
an absolution, and let them go..."
Anthony DeMello

I,

Tyloj negirdžiu Tavo
balso, tik jaučiu
kaip daužosi pasamoneje
praeitis,
kaip virpa paliestos
stygos,
bombų sproginiai,
kareivių žingsniai,
Drezdeno gaisras,
vargas,
skurdas ir
tremtis.
O, Viešpatie —
negali visa tai
sutilpti manyje.
Praverki langą.
Gal bus daugiau
šviesos?
Nes tik tada
galėsiu
palaiminti visas
kančias.
Pasirašyti taikos
sutartį ir
tarti: „let them go“.

*

Siaučia audra.
Mano burlaivio stiebas
nulūžo.
Laivas bangose, kaip
Čiurlionio daine.
Supasi.
Supasi be laiko,
be tikslo,
be krypties.

Kovoju su
laiku,
kančia ir
vienatve.

O kas yra
vienatvė?
Ar šulinys,
bedugnė jūra —
O gal tik
liūdnas žvilgsnis
į save.

II

*

Sužeistas žvėris
lažosi žaizdas
ir kantriai laukia
savo valandos.

Ar žvėris
protingesnis už
žmogų?

*

Kai lėktuvo sparnai
pakelia mane
virš debesų
jaučiuosi tarp dangaus
ir žemės —
Kokia mažytė pamiltoji
žemė
ir koks skaičius ir didelis
dangus.

*

Šimtmečius nešiojau
skausmą širdy.
Uždaryta
Užrakinta devyniom spynom.
Kad neišbėgtų.
Kad neišlėktų.
Kad nesugrižtų paūgėjęs.

Vitalija Bogutaitė Vilniuje

*

Ar galiu užmirti
kristalinę rasą
nubėgusią smilgos liemeniu?
Ne.
Tai Dievo ašara
sustingusi mano akyse.

III

*

Kai po žiemos,
po gruodo, kalasi
pirmasis daigas,
pirmasis žodis,
heraldika ir
tautinė giesmė —
many užsidega
tokia keista nostalgijos
ugnis, toks
skausmas,
egzistenciškai kankinantis
iki pat gyvybės
pamatų.

O, Viešpatie,
kodėl man leista iš
toli?

Ir aš norėčiau
savo rankomis paliest

žaizdas,
kad patikėčiau ką
matau,
kad džiaugsmas
taptų mano
džiaugsmu.

Kodėl man leidai
tik naktigonėj pabūti?
Tik paragaut,
bet nekviesti prie vaišių
stalo?

Nuklydus nuo
genties
girdžių jos
šauksmą.
Bet surakinta laiko
tekmeje lieku
toli.

*

Išaušo nauja diena.
Nuplėšė voratinklius
nuo akių.
Susišukavom plaukus.
Pasipuošėm.
Bet ar drįsim pažiūrėti
į save,
savo dvasios veidrodį,
pro aprūkusį stiklą.

Algimanto Žižiūno nuotrauka

*

Gera būti minioj.
Saugu.
Skačiuose stiprybė.
Bet laikas grįžti į
save.
I savo pasaulį.
Atsiverti sau.
Tiesai.
Nemeluoti.
Ar nepasakysime savo
akių ežerė?

*

Žemdirbiai nuo ryto
iki vakaro purena dirvą ir
laimina sėklą.
Mes valgom jų derlių
nepadėkoję.

*

Mano broliai išėjo
ir negrįžo.
Manos sesės išėjo
ir sugrįžo.
O aš —
nei išeiti,
nei sugrįžti,
negaliu.

*

Vaikštai senamiesčio
grindiniu.
Prisiliečiu prie pilies
sienos
ir pasamoneje verčiasi
istorijos puslapiai
ir jaučiu
kaip mano gyslomis teka
toks pat
aisčių kraujas.

*

Susėskim šiandien prie
vieno stalo.
Ir jūs,
ir mes,
ir visi.
Prie stalo,
kurį vadiname Žeme.
Kurį ardom,
naikinam ir
nuodijam.

Susėskim taikiai.
Kartu.
Nes be Jos
nebus ir mūsų.

*

Kodėl dumblinais
batais brendi per
mano sielą?

Ji suskyla,
lyg varpas,
nespėjęs sugauti.

*

Nuvaliau dulkes
nuo palangių.
Ražinė šluota
iššlaviau aslą.
O, kad taip galėčiau
ir savo pasamone.

*

Šviesoj nematome.
Tyloj negirdime.
Kabom,
kaip šikšnosparniai
palėpėj,
ir laukiame
nakties.

*

Ta pati sėkla
kitoj dirvoj
savaip atsiskleidžia.
Tariau: „kokia graži gėlė“.

Ne,
atsako Balsas: „kokia
derlinga dirva ją išauginus“.

*

Vaikystę palikau
už durų,
kad galėčiau
užaugti be
atsiminimų.

*

Beldžiuos į duris
prašydama atleidimo.
Jos užrakintos ir
viduj
nieko nėra.

*

Lange sėdi
manekenas.
Ne.
Tai aš
žiūriu į
gyvenimą.

*

Nudažęs artimą
juodai —
pats nepašviesėji.
Tik sukelei
debesis savy,
kurie neša
kartą lietų.

*

Suradau savo
veidą senoj
fotografijoje.
Nei šoki — nei toki,
bet savo.

Pasiėmiau.
Užsidėjau ir
Esu.

1989.VII.27-28
Fawn Lake, Michigan

Laiškas iš Klaipėdos

... Pas mus kaip niekad anks-
tyvas pavasaris, jau ir obelys baig-
ia nužydėti, šiltas ir sausas,
todėl daržus ir sodus laistyti
reikia kaip niekad. Apie žvejybą
tik pagalvojau, o išsiruošti taip ir
nėra kada. Vasaryje išardžiau
šiltnamį. Pradėjo pūti medžio
dalys ir užrūdijo metalinės ne-
šančios konstrukcijos. Išėmęs
stiklus, nuvaliau rūdis. Su maši-
nos domkratu pakėliau puse
metro į viršų nuo pamatų ir iš
stiklinių blokų 25x25x10 cm
išmūrijau naujus. Surėmiau
naują stiklus laikantį kon-
strukciją, du kartus nustačiau ir
iš naujo sustiklinau. Pakeičiau
žemę ir vėl pasodinau dalį
pomidorų ir agurkų, o rytoj, „per-
galės dieną“ (gegužės devintą)
pasodinsiu likusius. Taip kad su
daržovėmis šiltnamyje ir darže
apsirūpinau. (Blokada! spyga).
Žmonės sode ir darže dirba
kruopščiau kaip kitais metais.
Papolitikuoja ir vėl dirba, kaip
visur.

Žinoma, blokada palies visus,
kiek daug ir su kokiom
pasekmėm parodys ateitis. O kad
ji turi be neigiamų ir teigiamų
pusių, tai jau ir šiandien aišku.
Pirmiausia parodė, kas kuo yra,
pradedant Gorbačiovu, Landsber-
giu, mūsų naujai išrinktais depu-
tatais Lietuvoje ir naujai sukur-
tomis „prerijomis“ miestuose.
Lietuvos kaimas nedviprasmiš-
kai pareiškė, kad kas bus, kas ne-
bus, bet valgyti tai turėsime. Prie

Kretingos už Gargždų pradėjome
pumpuoti savo naftą. Žinoma, ne-
daug, po 300 kubinių metrų per
para, bet netolimoje ateityje
galvojama tai padidinti. Pradėti
gręžti nauji gręžiniai. Nafta labai
geros kokybės, ir iš jos Mažeikiu-
se padarysime gerą alyvą,
kuri pasaulio rinkoje turi didelę
paklausą. Parduosime, o už
gautus pinigus pirsime naftą
kūrenimui. Pradėjome taupyti
viską visur ir pastoviai. Tai yra
didysis tautos universitetas, kurį

per trumpą laiką turėsime pa-
baigti. Reikės pertvarkyti pra-
monę ir žemės ūkį. Pramonė spe-
cialiai buvo integruota į SSSR
sistemą, kad respublika pati be
jos negalėtų apsieiti, o tai ir buvo
didžioji kolonializmo politika,
kuria tik dabar galutinai supra-
tome. Tam tikra dalimi ji veikė ir
buvusias Rytų Europos šalis, net
ir Vakarų Vokietiją. Tai va kokia
draugiška SSSR.

Vokiečiai liks vokiečiais, per
amžius žiūrėjo tik savo interesu,

nesiskaitė su kitomis tautomis. Ir
dabar jie lošia tą patį prastą sau
naudingą lošimą — susivienyti,
atsigauti, o po to, iš po stalo vėl
ištraukti savo kozirinį tūzą. Taip
dare kryžiuočiai ir Bismarkas, ir
Hindenburgas, ir Hitleris. Pana-
šiai elgiasi ir Kohl'is. Mes esame
koridoriuje tarp rytų ir vakarų, o
tai labai sudėtinga situacija. Kiek
ji mums naudinga ar pra-
gaištinga, pareis nuo to, kaip mes
sugebėsime išnaudoti politinę
situaciją, kokią turėsime strate-
giją ir kokius partnerius turėsime
jai realizuoti. Šiandien apie tai
kalbėti dar per anksti. Svarbiau-
sia, tauta turi išlaikyti „brandos
egzaminą“. Vis tiek vieną dieną
mums reikės atsiskirti nuo SSSR.
Skrybys keistos. Reikia skirtis,
neapsivedus, pasidalyti turtą ir
atsisveikinti, nustatyti ryšius,
kurie dar galės mus jungti, kiek
jų ir kokie jie.

Jei anksčiau oar buvo galvo-
jama apie federaciją ar konfede-
raciją, taip po paskutiniųjų
sovietų pasielgimų (melaginga
disinformacija per spaudą ir tele-
viziją, kurios tikslas padaryti
įtaką pasauliui) aiškiai matyti jų
imperiniai tikslai. Tiek pre-
zidento rinkimai, tiek ir 3-ojo
suvažiavimo nutarimai buvo
prastai suorganizuotas spektaklis
savai publikai ir pasaulio opinijai
apgauti. Deja, mūsų naudai tas
spektaklis įvyko po kovo 11 — tai
yra labai svarbu. Lietuviai tauta
niekada neatšauks savo valsty-
bingumo atstatymo deklaracijos.
Jokia blokada ir jokie gėsdinimai
to padaryti neprivers.

Buvo sudėtinga politinė pa-
dėtis, kuomet su kariuomene ir
desantiniais daliniais buvo galvo-
jama įbauginti gyventojus, užimti
pagrindinius vyriausybinius
pastatus, sukurti alternatyvinę
vyriausybę (išdavikų kiekvienoje
tautoje atsiranda) ir vėl, kaip
41-ais metais, „prišijungti“ prie
SSSR. Bet tas nepavyko. Tauta
psichologinį spaudimą atlaikė.
Dabar norima ją paklupdyti eko-
nomiškai, bet jau ir dabar aišku,
kad tai nepavyks. Sovietai turi
didesnį nuostolių kaip mes. Jie
gal ne tiek ryškūs toje didelėje be-
tvarkėje masėje, bet greit
pasirodys. Lietuva iš pagrindų
aprupindavo maistu Maskvą ir
Leningradą. Jeigu jie pradės mus
neapgalvotai spausiti, teks nu-
traukti šiuos tiekimus. Jie tai pa-
jus per kelias dienas. Atrodo, kad
ir patys tai supranta, nes jau
dabar atskiros ministerijos ir ži-
nybos pradėjo derybas dėl abipu-
siai naudingų tiekimų.

Gorbačiovas su Landsbergiu
prie vieno derybų stalo nesės.
Abudu per daug savyje prieš
viens kitą nusistatę, o tai kliudo
laisvoms, demokratiškoms dery-
boms.
I lietuvių vienybę bandomas
įvairyti pleištas ir ne be saviškių
pagalbos. Neseniai Laisvės lyga
turėjo mitingą, kuriame vietoj
tautos vienijimo, kai kurie
asmenys elgėsi lyg Maskvos rupe-
rai. Puolė nepriklausomą Lietu-
vos komunistų partiją, nepa-
bingumo atstatymo deklaracijos.
Jokia blokada ir jokie gėsdinimai
to padaryti neprivers.

Michailas Gorbačiovas šių metų pra-
džioje Lietuvoje.
Aleksandro Juozapaičio nuotrauka

tikrųjų pradėjo Lietuvos atkū-
rimo judėjimą su šūkiu: „Lietuva
be suvereniteto — Lietuva be
ateities“. Sąjūdį tai jie sukūrė, o
tik vėliau kai kas tuo pasinaudo-
jo. Reitingas ir dabar rodo, kad
Brazauskas yra populiariausias
tautos lyderis. Yra tokių, kuriems
tai nepatinka, ir dėl to pradėjo
„raganų medžioklę“. Reikia
nugalėti ir šį patį didžiausią blo-
gį, asmenines ambicijas, susi-
skaldymą, kuriuo Maskva tikrai
pasinaudos. Tauta yra viena, jos
siekimus palaiko ir kitataučiai,
gyvenantys Lietuvoje. Jeigu būtų
reikalingas referendumas už
nepriklausomą Lietuvą, už tai
balsuotų daugiau kaip 80%.

Visa laimė, kad Sąjūdžio antra-
jame suvažiavime nepavyko pa-

versti jį partija. Jei taip būtų
įvykę, nelaukiant būtų susikūrus
naujas Sąjūdis, kuris būtų tikro-
ji tautos opozicija visiems, kurie
nesiekia vienybės ir Lietuvos
laisvės.

Problemų daug. Šiandien reikia
daugiau proto negu jausmų.
Reikia didelės tolerancijos,
reikia, kad visi suprastų, kad ši
žemė yra lietuvių, priklauso Lie-
tuvai. O kad joje visiems bus gera
gyventi, tai įvyks tada, kuomet
visos joje gyvenančios tautos pa-
duos ranką viena kitai ir imsis
bendro kuriamojo darbo. Bet kaip
yra sunku įtikinti samonę pen-
kiasdešimt metų engtos ir kir-
šintos tautos ir tų svetimačių,
ypač kai kurių „vyresniojo bro-
lio“ grupių, kurie naudojosi
privilegijomis ir dabar nenori jų
prarasti, nesimoko lietuvių
kalbos, bet taip pat nenori apleis-
ti privilegijuotų vietų.

Laikas atrodo yra mūsų pusėje.
I Bušo ir Gorbačiovo susitikimą
daug vilčių nededame. Pagrin-
dinė viltis tai liepos mėnesį įvyks-
tantis Komunistų partijos (SSSR)
28-asis suvažiavimas, per kurį
įstatyma, kad draudžiama ruošti
politinius mitingus arčiau kaip
„Sodovoje kolco“. Bet per gegužės

(Nukelta į 4 psl.)

Lietuvos Respublikos Aukščiausios Tarybos pirmininkas Vytautas Landsbergis
konferencijoje su užsienio žurnalistais.

Aleksandro Juozapaičio nuotrauka.

Dvigubos ekspozicijos

DOUBLEPRINTS (Dvigubos ekspozicijos). Algimanto Kezio fotografijų parodos, vykusios Gilman/Gruen galerijoje, Chicagoje, nuo šių metų gegužės 4 iki birželio 31 dienos, katalogas. 72 puslapiai. Čia spausdinamas autoriaus įvado šiam jo darbų katalogui lietuviškas vertimas.

Žmogaus pažinimo galios yra tokios, kad pasakojimui geriau įsidėmėti ar abstrakčiam teiginiui geriau suvokti reikalingas proto ir vaizduotės bendradarbiavimas. Mūsų atmintis ir protas įdėmiau veikia, kai, pateikdami jiems faktus ar mokslinius duomenis, apipiname juos vaizdų, metaforų, mitų ar kitų poetinių priemonių skraiste.

Šių pagalbinių pažinimo priemonių reikšmė man paaiškėjo, žvelgiant į istorijos, teologijos ir pačių griežtųjų mokslų sudėtį. Jeigu, pavyzdžiui, Naujojo ir Senojo Testamento autoriai būtų atpasakoje žydų istorijos įvykių raidą grynai istoriniais terminais, jų raštai, man regis, nebūtų turėję tokios įtakos ateities kartoms, kokią dabar turi. Autoriai padarė savo istorijos aprašymus patrauklius amžiams, jungdami šaltą faktų dėstymą su juslinį pažinimą žadinančiomis priemonėmis: legendomis, padavimais, mitologinėmis alegorijomis ir panašiai. Mitų ir legendų pagalba jų istorijose žemiškieji herojai pasidarė dievaičiais, o jų priešai — paties Dievo atmetisiais; visi jų karai pavirto šventais karais, raštai — Dievo įkveptaisiais, o pati tauta — Dievo išrinktąja. Mozės asmuo, žiūrint iš istorinio taško, buvo ne kas kitas, kaip charismatinis žydų tautos vadas Egipto nelaisvėje. Pagal biblinį aprašymą, šis nuskriaustųjų laisvintojas pasidarė paties Dievo pasiuntiniu, išvedusiu pažemintąją tautos dalį į Pažadėtąją žemę, dykumoje maitinusių juos iš dangaus nukritusia duona, praskyrusiu Raudonąją jūrą, degančiame krūme mačiusiu Dievo veidą, kas ir to meto tikinčiųjų žydų akimis buvo žmogui neįmanoma padaryti.

Pasaulietinė istorija irgi mėgsta pagražinti faktus metaforomis. Amerikos didysis karžygys George Washington tampa dar šviesesniu tautos tėvu, kai šalia to, ką jis padarė būdamas gabiu karo vadu ir veikliu naujos valstybės kūrėju, jam priskiriamas ir tas gražus nuotykis su vyšnios medeliu, kurio moralas yra, kad Wa-

Iš Algimanto Kezio parodos, vykusios 1990 m. gegužės 4 - birželio 30 d. Gilman/Gruen Galleries, Chicagoje, katalogo „Double Prints“.

shington'as niekada nemeluodavęs. Tiesa nenukencia, kai prie faktų pridedami sukurti pasakojimai, iškeliantys autorių gilumines mintis, nuomones, duodantys pamokymus, žinoma, neiškreipiančius įvykio prasmės ar asmens teisingo įvertinimo.

Jeigu taip yra idėjų pasaulyje, tai taip turėtų būti ir vaizdinėje kalboje, kuri irgi yra svarbi žmogiškosios epistemologijos dalis. Paprastos dokumentacijos turinys (pvz., fotografijoje) labiau išryškėja, vartojant kad ir paprasčiausias pagalbinės priemonės — vaizdų sugretinimą, padidinimą, ciklinį, redakcinį epizodų vystymą. Dvigubos ekspozicijos, cheminės ar optinės kaitos įvedimas — tai tolimesni žingsniai ta pačia kryptimi, padedantys išbudinti miegančias pasąmones ir vaizduotės galias, suteikdami pažinimui tur-

tingesni atspalvį, kurio dažnai trūksta grynajam objektivumui.

Štai kodėl nutariau išbandyti savo jėgas, kurdamas dvigubas ar daugialypes kompozicijas, susidedančias iš dviejų ar daugiau vaizdų montažo, panašiai kaip daroma siurrealistiniame mene. Siekiu sukurti tikrovinių vaizdų ir alegorijos hibridą, kuris taptų tikrovės simboliu.

Mano pavartota šių paveikslų technika yra pati paprasčiausia: pozityvą išgaunu, sudėjęs vieną ant kito du ar daugiau negatyvų. Taip sukuriamas naujas vaizdas tiek formos, tiek turinio atžvilgiu. Tikiuosi, kad šis vaizdas pasiekia užsibrėžtą tikslą: tapti prasminga objektyviosios tikrovės metafora.

Prisipažįstu, kad toks tikrovės „sufalsifikavimas“ prieštarauja mano paties anksčiau skelbtiems teiginiams ir, kaip atrodo, šventam įsitikinimui, būtent, kad faktų sutapatinimas ar net sugretinimas su nefaktais — mitais, pasakomis, legendomis — yra visiškai nenaudingas tikrovės pažinimui. Bet koks istorinės, teologinės ar fotografinės gyvenimo interpretacijos pagražinimas poezija, simboliais ar palyginimais man dvelkė tiesos iškraipymu. Didysis kriterijus objektyviai tiesai nustatyti visuomet turėjo būti šis: ar tikrai taip buvo, kaip pasakojama, ar ne? Tik palaipsniui priėjau išvadą, kad mitai, alegorijos bei legendos nebūtinai turi būti priešpastatyti faktams. Sugretintos su mokslo duomenimis ar faktais, jos sudaro žmogiškojo pažinimo jungtį. Juk gyvenimas be poezijos, vaizduotės ar pasąmonės įvaizdžių liktų nepasotintas. Neturėtume nei Šventojo Rašto, nei istorijos, nei literatūros, neturėtume nė griežtųjų mokslų, kurie, siekdami pažinti tikrovę, turi remtis grynais hipotėzėmis.

Taip pat ir foto menas, plėsdamas savo akiratį į tolesnius tikrovės pažinimo horizontus, rūpinasi ne vien matojo pasaulio dokumentacija, kuri atsiveria prieš fotoaparato objektyvą, bet kartu ir subjektyvia bei metaforine tos dokumentacijos interpretacija, vykstančia fotografuojančiojo jausmų ir pasąmonės klostuose.

Algimantas Kezys

Naujos formos Algimanto Kezio parodoje

NIJOLĖ MARTINAITYTĖ

Kas verčia Algimantą Kezi nepailstamai ieškoti vis naujų formų, kurios atskleistų platesnę ir gilesnę tikrovės reikšmę? Tai jo inteligencija, jo igimtas estetiškas jausmas ir meistriškas foto technikos vartojimas. Gegužės 4 dieną, Chicagos miesto centre, Gilman/Gruen galerijoje, buvo atidaryta nauja Algimanto Kezio foto darbų paroda. Šioje parodoje Kezys žengia nauju keliu.

Kezio technika — negatyvas ant negatyvo. Vienas ar keli jų dedami vienas ant kito, sudarant fotografijos kompoziciją. Išdava — naujos formos.

Pagrindinė šios parodos tema — praeitis ir dabartis. Ši tema įvairiai išvystoma. Pavyzdžiui, praėjusio amžiaus kambarys, kurio centre stovi iš 18-ojo šimtmečio kėdė. Pro langus ir atdaras verandos duris veržiasi saulės spinduliai. Ant šio pagrindinio negatyvo, kairėje jo pusėje, dedamas dar vienas negatyvas. Tai sėdinti sena moteris. Ji neaiški. Lyg dvasia, ji susilieja su kambariu. Bet šie du įvaizdžiai sukuria visai naują vaizdą, kuriame matome praeities ryšį su dabartimi, moters su daiktais, gyvybės su mirtimi.

Arba Amerikos indėno portretas, ant kurio Kezys sudėlioja daugelį negatyvų, lyg norėdamas pamatyti, kiek jų galima sugretinti, neišblaškant reikšmės. Indėno plaukai — tai miškuoti kalnai. Pro jo veidą, jo aprangą, atokumoj prabėga Meksikos gamtovaizdžiai, senovės griuvėsiai, žolė apaugę, akmenimis

grįsti keliai, jauni vaikai. Tik indėno liūdno akys, nepaliestos kitų negatyvų, vis seka žiūrovą, grąžindamos jį prie savęs ir prie dabarties.

Kezys dažnai kartu sudeda logiškai prieštarungus įvaizdžius, ir tada paveikslas tampa siurrealistiniu. Štai gotiškos bažnyčios vidus, kuria ne sustatyti jau padengti ir puotai paruošti stalai. Tik dar padavėjai paskutinę minutę apžiūrinėja stalus, prieš įleidžiant svečius. Bažnyčios grindyse — gotiški langų vitražai, akį vedantys į bažnyčios langą. Fotografija yra tiksliai išbalansuota. Tai siurrealistinis, o gal tiksliau buneliškas vaizdas, pilnas religinių, istorinių asociacijų, ir tuo pačiu — komentaras apie mūsų dienų pasiturinčiųjų labdarybės tikslams puotas.

Ar gali žiūrovas pajusti, ką jis fotografijoje mato? Ar gali fotografija sukelti žiūrovui tą patį jausmą, kokį jis gauna realybėje, paliesdamas daiktus? Šiame klausime glūdi kita Kezio tema.

Štai fotografija, kurios centre suraityta stora kanapių virvė. Aplink virvę cemento blokai, plytų grindys, gatvių metalinis dangtis, žolė. Ant suraitytos virvės stovi žmogus. Bet jo figūra nesvarbi, ji užmaskuota kitais negatyvais. Svarbu tik jo basos kojos, nes per jas žiūrovas pajunta virvės, cemento ir plytų šiurkštumą, metalo stangrumą, žolės švelnumą.

Kezys eina dar toliau, sugretindamas dvi priešingas atmosferas.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

vietų kareivų savo žmonių represijai. Tačiau faktorius „Gorbačiovo“ pats vienas negali paaiškinti, kodėl valdantieji elitai nepanaudojo savo pačių policijos ir saugumo jėgų. Čia operavo faktorius „Helsinki“ — Vakarai įkuriu nuolat priminė, kad yra tarptautinės elgesio normos, ir jos jungiamos su pinigineis paskolomis. Tačiau visa tai nebūtų jų sustabdę jei jie būtų dar vis įsitikinę savo teise valdyti. Trečiasis, ir gal galutinai svarbiausias faktorius yra ta revoliucinių padėčių savybė, kurią aprašė de Toqueville daugiau negu prieš šimtą metų valdančiojo elito praradimas tikėjimo savo pačių teisei valdyti. Iš tikrųjų valdantieji elitai ir jų ginkluoti tarnai kaip tik pasižymėjo savo vispusišku nepasiruošimu stoti už dalykus, kuriais jie taip ilgai sakė tikį, ir jų beveik nepadoria skuba apglėbti demokratinį kapitalizmą. Per visą Rytų Europą girdisi išverčiamų švarkų šlamėjimas: vieną dieną jie keikė Walensą, sekančią jie jam plojo; vieną dieną jie glėbėsiavo Honecker, sekančią jie imetė jį į kalėjimą; vieną dieną jie vertė pamazgas ant Havel, o sekančią jį išrinko prezidentu.

1848 metai buvo vadinami Tautų Pavasariu: Voelkerfruehling, wiosna ludow. Visų kraštų revoliucionieriai tada kalbėjo žmonių vardu. Tačiau tarptautinis solidarumas buvo sulaužytas konfliktu tarp naujų ir senų valstybių, o namuose žmonių solidarumas buvo sulaužytas konfliktu tarp socialinių grupių. „Socializmas ir nacionalizmas kaip masinės jėgos buvo abu 1848 metų produktais“ rašo istorikas A.J.P. Taylor. Ir visą šimtmetį po 1848 iki komunistinio šalo Centro Europa buvo tautų ir klasių kovos laukas.

—Kieno pavasariu buvo 1989 metai? klausia Ash. Žmonių? — bet kokia prasme? Lenkijoje, Vengrijoje, Čekoslovakijoje, Rumunijoje minios buvo tautinių vėliavų jūra, o žmonės kėlė balsą gie-

doti senas tautines giesmes. Vengrijoje ir Rumunijoje komunistiniai simboliai buvo iškirpti iš vėliavų centro. Rytų Vokietijoje iš pradžių nebuvo jokių vėliavų, jokių himnų. Bet pamažu sugrižo vėliavos: raudona, juoda, aukštinė, be DDR simbolio centre. Tai buvo Vakarų Vokietijos vėliava, o prieš tai — suvienytos Vokietijos vėliava. Minios pradėjo skanduoti „Deutschland, Einig Vaterland“.

Ash pažymi, kad Rytų europiečiai yra labiau susižavėję Europa negu Vakarų europiečiai. Visose Rytų Europos šalyse

Iš Algimanto Kezio parodos „Double Prints“ katalogo.

Pirmame negatyve — architektūrinė miesto struktūra su žmonių juodais, sustingusiais siluetais. Antrame negatyve, kuris uždedamas ant pirmojo — aukšta žolė, per kurią brenda jaunas berniukas. Tai siurrealistinis vaizdas, kuriame kartu yra gamta ir miestas, žolė ir cementas, šlamesys, brendant žolė, ir staccato žingsniai ant kieto mar-

muro, gaivus pievų ir sterilizutas dangoraižių kvapas.

Beveik visose fotografijose randame žmogų. Jis labai svarbus, nes jis priverčia žiūrovą aktyviai reaguoti į fotografinius įvaizdžius. Paroda, vykusi iki šių metų birželio 30 d., sukėlė didelį pasitenkinimą, ypač tiems žiūrovams, kurie atsinešė su savimi plačią gyvenimo patirtį ir gilų intelektualinį smalsumą.

žmonės dabartinius įvykius apibūdina fraze „sugrįžimas į Europą“. Ką Rytų europiečiai atsineša? Mažų mažiausia, jie liudija senų tiesų ir išbandytų modelių vertę mūsų vieninteliams realiai egzistuojantiems namams: Europos Bendruomenei. Intelektualine ar net dvasine prasme „1989“ Rytų Europoje yra gaivi atsvara „1992“ Vakarų Europoje. Ash savo straipsnį baigia, cituodamas Adomo Mickevičiaus poemos „Pono Tado“ įžangą:

*Lietuva, tėvyne mano!
Tu kaip sveikata;*

*Tik tas tave branginti moka,
Kas tave praradęs.*

Ash sako, kad jei šioje citatoje pakeisime žodį „Lietuva“ žodžiu „Europa“, tai būsime turėję giliausią pamoką iš tų „stebuklų metų“, 1989-ųjų.

a. a. II.

Laiškas iš Klaipėdos

(Atkelta iš 3 psl.)

pirmosios šventę teko gėdingai su visu politiniu biuru pabėgti nuo Lenino mauzoliejaus, kal daugiau kaip 150,000 demonstrantų su šukiais ir lozungais, prieš KP korupciją ir neefektyvias reformas, ir už laisvę Lietuvai, atėjo prie mauzoliejaus. Pabėgo „tikrieji leniniečiai“, palikę savo vadą Leniną vieną su demokratiškai nusiteikusia minia. Pabėgo kaip Čiauškesu. Ar ne panašaus galo pradžia?

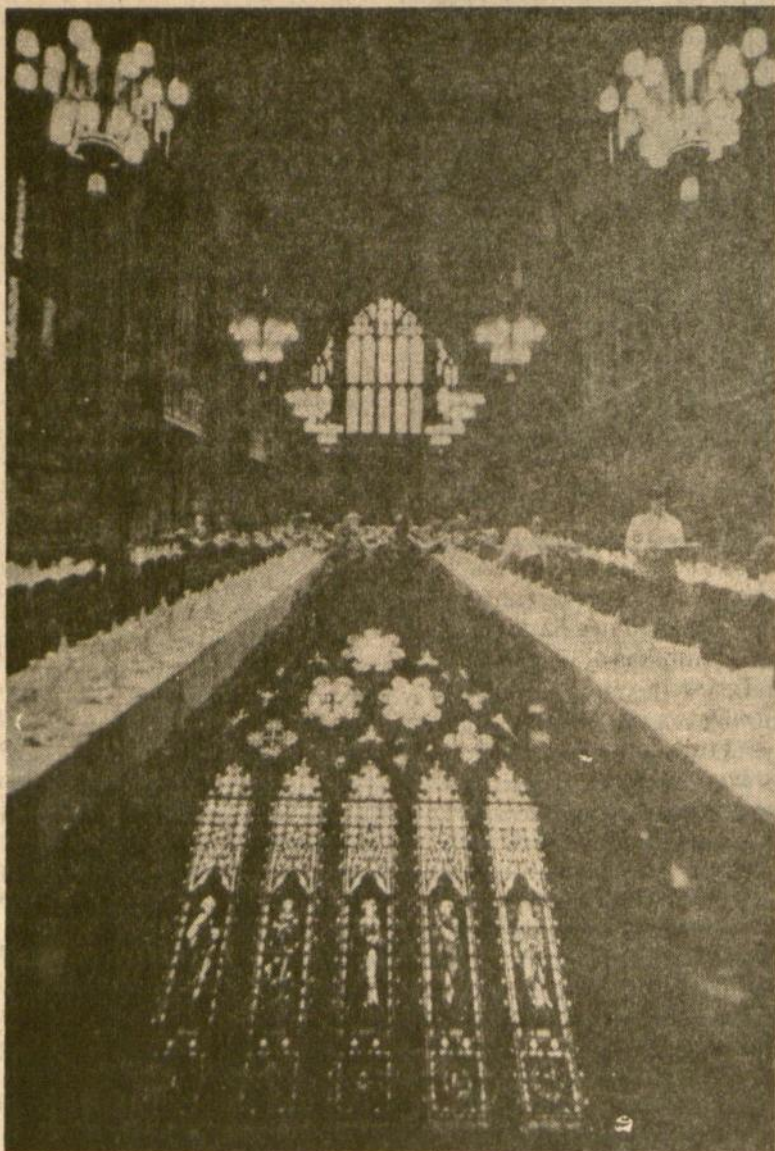
Dar turime kelioms dienoms naftos. Automobilui benzino davė 30 litrų gegužės mėnesiui ir viskas, o toliau vaikščiosim pėsti arba dviračiais, o tai visai neblogai. Pašvarėjo oras, sumažėjo triukšmas. Sustoję kai kurios įmonės ir fabrikai, atsirado priverstinių bedarbių, įkurtas anti-blokadinis fondas, į kurį plaukia lėšos, reikės paremti tuos, kurie blogiau gyvena. Daugiausia šeimas... Neprapulsim.

Laikas mūsų sąjungininkas, su kiekviena diena artėja tikrosios laisvės valanda.

1990 m. gegužės 8 d.

Klaipėda

(Laiškas iš Lietuvos, rašytas gegužės 8 dieną, mus pasiekė tik prieš savaitę — kaip žinia, sovietinis paštas veikia pagal savo, ne likusio pasaulio taisykles — todėl skaitytojas matys, jog jame kalbama apie tuometinę Lietuvos padėtį, kuri šiuo metu galbūt jau yra perėjusi į naują fazę. Tačiau jis tebėra vertas skaitytojo dėmesio jau vien dėl to, kad jame atspindimos Lietuvos gyventojų nuotaikos šį pavasarį Maskvos įvestos Lietuvos ekonominės blokados salygomis. — Red.)

Iš Algimanto Kezio parodos „Double Prints“ katalogo.

Skulptūra „Šeima“ Klaipėdos skulptūrų parke.

Aldonos Kaminskienės nuotrauka